

P. Petrusken
of

Sviesa

Pagrėbstai

Yra daug žmonių, kurie nemoka į pasaulį žiūrėti be akininių. Arba jie užsideda raudonus, ar mėlynus, ar žalius, ar geltonus akinius. Gal pasaulis ir gražiau atrodo pro akinius, bet jo vaizdas būna iškreiptas. Panašiai, kaip spalvotame filme. Skaitytojas lengvai supras, kad aš čia turiu galvoje ne optinius akinius, kurie kartais žmogui būtinai reikalingi, ir negalima stebėtis iš tų, kurie tokius akinius nešioja. Dar daugiau. Iš savo ilgos praktikos esu patyręs, kad dažniausiai žmonės su akiniais pasižymi neabejotiniais talentais. O gal jie darbtesni ir dėlto būna priversti užsidėti akinius. Turiu galvoje ideologinius akinius, kurie tikrai su jokiais gabumais nėra surišti, nors kaip ir pirmieji — optiniai akiniai — jie turi ryšio su tam tikrais patologiniais reiškiniais, arba, tiksliau sakant, su tam tikrais psichopatologiniais reiškiniais. Jau praėjusiame numeryje kalbėjau apie ideologinį maskaradą. Šį kartą noriu tą savo mintį truputį paryškinti.

Kiekviena ideologija yra susijusi su troškimu apaštauti, su noru vesti žmones į geresnę ir gražesnę rytojų. Idėjinis žmogus yra įsitikinęs, kad jo idėja yra geriausia ir kad ją įgyvendinus šioje ašarų pakalnėje bus galima pasiekti daugiausia laimės ir gėrio. Antra, idėjinis žmogus, būdamas nuoširdus ir nuoseklus (nesakau, logiškas, nes ten, kur protą ir veiksmus vairuoja idėja, negali būti kalbos apie logiką), mano, kad tik jo atstovaujama idėja yra geriausia ir kad visos kitos idėjos tėra tik klaida, arba herezija. Jis bando kitus įtikinti, kad jie klysta, nepripažindami jo ideologijos arba neidami tuo keliu, kuriuo jis pasiryžęs vesti. Bet kadangi ten, kur nėra logikos, sunku kokiais nors racionaliais argumentais įtikinti žmones, tad lieka daug paprasčiausiai juos priversti galvoti (tą žodį šia prasme taip pat reikia paimti kabutėse) taip, kaip jis galvoja. Žodžiu, reikia prievarta bandyti juos pastatyti ant tikro kelio, kuris pagaliau ir jiems patiems išeis į naudą. Tokios laimės per prievartą idėją gražiai išreiškė Bielinckis: „Liaudis, sako jis, yra tokia kvaila, kad būtina ją jėga vesti į laimę“. Ir pasisavino pilnai tą idėjinės literatūros kritikos atstovo receptą idėjinės politikos atstovai, kurie per konclagerius veda žmoniją į rojų.

Dalykas, atrodo, labai aiškus. Tačiau negalima jo bagatelizuoti, taip kaip negalima bagatelizuoti kiekvieno veiksmo ar reiškinio, kuris kaštuoja žmonėms taip brangiai. Galima, žinoma, pasijuokti, kai antis nori įvilioti viščiukus į kūdrą, arba kaip višta tiesiog už gerklės griebiasi pamačiusi, kaip ančiukai krypuoja tos pačios kūdros link, bet negalima juoktis, kada milijonai žmonių norima jėga priversti suprasti (supratimas irgi čia rašomas kabutėse, kaip ir visi mokslai, kurie tartum turi tarnauti tokiam supratimui) visą palaimą, plaukiančią iš tam tikros ideologijos. Tegu tokią ideologiją skelbia ir pats tauriausias elitas, tegu vadinamos masės būna ir per daug tamsios, kad jų skelbiamas idėjas be niekur nieko suprastų, tačiau pasauliui tikrai būtų geriau, kad tas elitas su savo „priešakinių mokslu“ truputį palauktų, kol tos masės atitinkamai išspris ir pačios supras, kad klydo ir kad nėra kito kelio, kaip to tariamo elito siūlomas kelias. O jeigu jos nesupras, tai kažin, ar verčiau pasmerkti mases ar padėti į archyvą to elito ideologiją. Žinoma, gal ir perdeda per anksti žuvs, bet neabejotinai gabus rašytojas Saint-Exupėry, kad jei bent vienas jo tautos pilietis yra nelaisvas, jis negali laikyti ir visos tautos laisva,

bet visą tautą ar tautas versti galvoti pagal vieną kurpalį yra nemažesnis perdėjimas.

Tai rašydamas aš turiu galvoje visas totalistines ideologijas, kurios visa, kas telpa jos ribose, laiko šventa ir gera, ir visa, kas yra už tos ideologijos ribų, laiko velnio sėkla ar buržuaziniu išsigimimu. Tai rašydamas turiu galvoje ir visus tuos kelių nurodinėtojus arba receptų rašytojus, kurie, taip tas pasakėčios apuokas, net ir pats nieko nematydamas, bando vadovauti kelionei. Sutinku, kad kokie ten Nelly milteliai ar Mūsų kiaulytės gerai veikia jorkšairo kiaules, bet jau mažiau tikiu, kad koks nors palmolivos muilas per porą savaičių visiškai pakeistų veido spalvą ir suteiktų jai ligi šiol negirdėto žavumo. Dar mažiau tikiu, kad galima būtų surasti tam tikrus dvasinius vaistus, kuriais būtų galima išgydyti visas mūsų laikų negeroves.

Žinau, kad daug kas už tai apkaltins mane dekadentizmu arba tiesiog nihilizmu, žinau, kad kai kas mano atvirus žodžius palaikys nekultūringa ir destruktivia kritika, bet negi tame ideologijų maskarade dar galima kalbėti apie kokią kultūrą. Ne kas kitas, o S. Sąjungos rašytojų draugijos pirmininkas Fadejevas Wroclavo (Breslau) intelektualų kongrese irgi ne kitaip atsiliepė apie tokius dėl žmonijos dvasios laisvės kovotojus, kaip Malraux, Eliot, Sartre. Jis ten iš tribūnos pareiškė: „Jei hienos mokėtų naudotis rašoma mašinėle, jei šakalai galėtų išlaikyti rankose amžiną plunksną, jie rašytų taip, kaip rašo Eliot ir Malraux“; arba toliau: „imperialistinė ir reakcinė literatūra siekia nužeminti žmogų, o Sartre nori, kad jis vaikščiotų ant keturių kojų“. Žinoma, su tokiais ideologais rimtai ginčytis būtų juokinga, kaip lygiai juokinga ir mūsų ateisradusi polemika dėl dviejų kelių. Man ji primena operos arba dar geriau operetės dvikovę su baltomis pirštinėmis ir su blizgančiomis špagomis, tuo tarpu kai iš tikrųjų reikalas sukasi apie šlykščiausius dalykus. Operoje ar operetėje turi būti viskas gražu, bet gyvenime yra dalykų, kurių negalima su baltomis pirštinėmis išspręsti.

Maža ekskursija dėl vaikščiojimo ant keturių kojų. Fadejevas čia nėra originalus. Kai 1755 m. J. J. Rousseau paskelbė savo „Kalbą apie nelygybės kilmę“, kurioje, kaip ir pirmame savo konkursiniame darbe „Kalba apie mokslus ir menus“, jis smarkiai kritikavo civilizacijos atneštas negeroves, senis Voltaire parašė jam ilgą laišką, kuriame tarp kita ko rašė: „Skaityt jūsų veikalą ima noras pradėti vaikščioti ant keturių kojų. Tačiau, rašo jis toliau, kadangi jau daugiau kaip šešiasdešimt metų, kai aš nuo to atpratau, deja, jaučiu, kad jau nebegalėčiau vėl to išmokti ir užtat palieku tą natūralią Eiseną tiems, kurie to labiau nusipelno, negu jūs ar aš“.

Ta pačia proga Voltaire bando apginti literatūrą ir mokslą, nurodydamas, kad jų dygliai tėra tik žiedai, palyginant su visomis kitomis blogybėmis, kuriomis aptvindyta žemė. Rousseau, atsakydamas į savo kolegą laišką, tarp kita ko pacituoja ir Montagne žodžius: „Raiši netinka kūno pratyboms, o raišos sielos netinka dvasinėms pratyboms“. Po tų žodžių Rousseau priduria: „Tačiau šiame mokslingame amžiuje tematome tik raišus, kurie pasišauna mokyti vaikščioti“. Tai labai gerai tinka ir šiems laikams, ypač visiems tiems ideologiniams mokytojams, kurie, savo ideologijų supančioti, vis dėlto neiškenčia kitų nepamokę. Ryšium su ta ekskursija apie vaikščiojimą ant keturių kojų tebus leista

pareikšti užuojautos tam garbingam J. J. Rousseau, kaip ir nemažiau tauriam A. Comte, kurių vardus ir darbus taip nevertai suniekino kaikurie mūsų kultūrininkai.

Tie, kurie patys nemoka stebėti gyvenimo be ideologinių akinių, tiems ir visi kiti turi turėti būtinai vienus ar kitus akinius. Ir juo ryškesnius akinius jie patys nešioja, juo ryškesniais akiniais apkarstyti nosis jie nori ir tų, apie kuriuos jie viena ar kita proga nori pasisakyti, nors ir visiškai neprovokuojami.

Ne kitaip galima išaiškinti ir porą sakinių, tilpusių „Tėvynės Sargo“ Nr. 2—3, kuriais bandoma nuskaidyti, kas yra „Šviesa“. Redakcijos pastabose prie Petro Bigo straipsnio apie socializmą nei iš šio nei iš to išprausta: „Lietuviškas socializmas pastaraisiais laikais čia, tremtyje, taip pat griebėsi tos švietimo akcijos. Jis įsteigė vadinamąją Šviesos draugiją, tuo vardu leidžia laikraštį ir, prisidengęs neutralumo skraiste, nori sutelkti kiek galėdamas daugiau mūsų lietuviškojo akademinio jaunimo, kad, juos atitinkamai išauklėjęs, galėtų lengviau susocialistinti lietuviškąją visuomenę. Žinodami Šventojo Tėvo perspėjimą, turime iš to pasidaryti visas reikiamas šiuo reikalu išvadas“ („Tėvynės Sargas, Nr. 2—3 132 p.). Šiais keliais sakiniais pasakyta labai daug ir viskas, kas pasakyta, yra neteisybė. Nešiimsiu aš čia aiškinti, kaip atsirado „Šviesa“, nes visa tai dar buvo taip neseniai, kad visiškai peranksti jau būtų rašyti apie tai istoriją. Istorija paprastai rašoma apie žūstančius arba žuvusius dalykus. Būtų nesąmonė taip pat kratytis „Šviesai“ lietuviškojo socializmo. Ne tik lietuviškoji socialdemokratija, bet ir aplamai tikras socializmas mums nėra joks baubas, kuriuo būtų galima ką nors negąsdinti. Socializmas nėra ne tik jokia

„prarūgusi evangelija“, kaip rašoma tose pačiose redakcijos pastabose, bet ir iš viso jokia evangelija. Be reikalo kai kas jį nori nuvesti į vieną ar kitą evangeliją. Visiems gerai žinoma, kokį didelį vaidmenį Lietuvos socialdemokratija suvaidino mūsų tautos kovose dėl nepriklausomybės. Niekas neišdrįs neigti ir dabartinio jos įnašo į kovą dėl laisvės. Manau, nereikia būti jokių socialdemokratu, kad galėtum tai pripažinti. Ir kažkam metami įspėjimai, kad saugotųsi nepakliūti į socializmo nasrus, tėra tik naivus supratimas tų, kuriems tokie įspėjimai yra taikomi.

Pora žodžių dar dėl „neutralumo skraistės“. Jeigu visus tuos, kurie nori žiūrėti į pasaulį be ideologinių akinių, galima laikyti prisidengusiais po neutralumo skraiste, aš laikau, kad tokia skraistė nereiškia nieko blogo. Žinoma, iš esmės imant tas žodis skraistė čia visai nereikalingas. Tik tas, kas turi ką nors nuslėpti, tik tas, kuris mano, kad tam tikri dalykai yra skiriami vieniems, o kiti dalykai yra skiriami kitiems — tik tas naudojasi skraiste. Žmogus, kuris į viską žiūri atviromis akimis, kuris pats nori viską ištirti ir pažinti ir susidaryti savo nuomonę, — toks žmogus negalima pakišti po kokia nors skraiste. Jam nereikia nei akinių nei skraistės. Tikrai ir „Šviesa“ nieko nenori nuslėpti ir jai jokia skraistė nėra reikalinga. Nenori ji ir nieko apgauti. Ji sako atvirai, ką galvoja, ir kovoja su visokiu fanatizmu, kuris prisidengęs viena ar kita skraiste stengiasi apdumti blaiviam žmogui akis. Tas skepticizmas, kuris kartais taip ryškiai šiandien pasireiškia, yra sukeltas kaip tik to fanatizmo, kurio taip daug dar galima pastebėti gyvenime. Bet ir aplamai abejojimas yra visokio tyrinėjimo pradžia. Neveltui abejojimui tokios didelės reikšmės priskyrė Descartes.

Sirius

